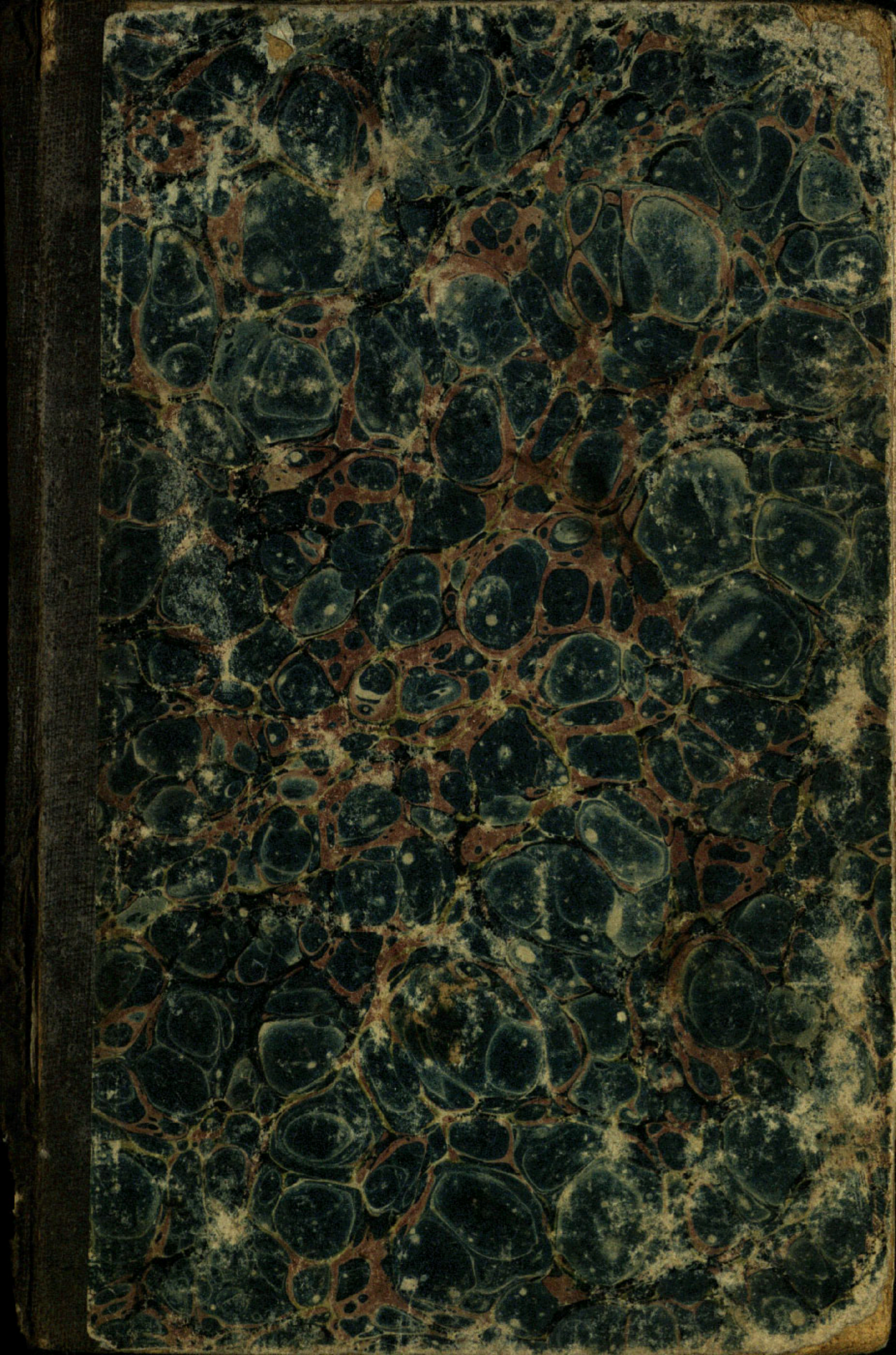

205 E 26

III 234

Р19 Ср II 1134. 1.

~~Р1725~~

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

18367

82 19725

Р. Ср II 1134-1

8788.

НЕМИЈЕНЈАЈУЋЕ СЕ РИЈЕЧИ

И

СИНТАКСА

СРПСКОГ ЈЕЗИКА.

НАПИСАО

С. СРЕТЕНОВИЋ.

ПРЕГЛЕДАЛА И ОДОБРИЛА ШКОЛСКА КОМИСИЈА.

(ТРЕЋЕ ПОПРАВЉЕНО ИЗДАЊЕ.)

Цијена 1 гр. 20. пр. пор.

У БИОГРАДУ

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

1865.

58

111

RECHERCHES DE L'ÉPIQUE

CHHTAKA

CHHTAKA

CHHTAKA

1858

ПРИСТУП.

Све ријечи српскога језика могу се подијелити на девет редова, који се зову:

- 1) Именице ,
- 2) придјиви ,
- 3) бројеви ,
- 4) замјенице ,
- 5) глаголи ,
- 6) нарјечице ,
- 7) предлози ,
- 8) свезе, и
- 9) подвици.

Именице, придјиви, бројеви, замјенице и глаголи мијењају се; а нарјечице, предлози, свезе и подвици не мијењају се.

НЕМИЈЕЊАЈУЋЕ СЕ РИЈЕЧИ.

НАРЈЕЧИЦЕ.

Какве су ријечи нарјечице?

§. 1. Нарјечице јесу ријечи, које се не мијењају, него се зато употребљавају у говору и писању, да боље кажу смисао придјева и глагола.

Раздјељење.

§. 2. Нарјечице се могу разматрати са стране постајања и са стране значења.

Постајање нарјечица.

§. 3. Нарјечице постају:

а.) Од именица; као: данас, јутрос, вечерас, ноћас, часом, ноћу, дању, мјесто, крај, остраг, сред, усред, увјек, устопце, доље, горје, врх, поврх и т. д.

б.) Од придјева; као: царски, господски, ђаволски, свињски, магарећи, мушки, јуначки, српски, турски, грчки; добро, тешко, зло, наопако, тисо, јако, често, дуго, једнако, даље, опасније, грђе, чешће, лакше, мучније, боље, друкчије, веће, више, мудрије; најлакше, најмучније, најбоље, најмирније. Уопште сви придјеви средњег рода

могу бити нарјечице, само кад се они употребљавају, да јасније искажу оно, што се са глаголом хоће да каже; као: *тихо говори, брже ради, највише зна* и т. д.

в.) Од бројева; као: *једанпут, двапут, трипут; једном, двоином, троином, четворином, десеторином; једнако, двојако, тројако, свакојако; једноструко, двоструко, троструко, четвороструко* и т. д.

г.) Од замјеница; као: *мојски, твојски, својски, његовски, вашки, нашки; како, овако, онако* и т. д.

д.) И од глаголски придјева бивају нарјечице; као: *стојећи (ради), лежећи (једе)* и т. д.

Примједба. Нарјечице, које су постале од придјева, бројева и замјеница не одликују се по завршивању од њих. Оне се најбоље могу у говору познати по томе, што свагда боље казују радњу глагола; као: *живи господски, даривао га царски, бије момачки, говори турски, тихо иде, често посрће, мало спава, својски ради, нашки се влада, лежећи једе, говори жмурећи* и т. д.

е.) На посљетку нарјечице постају од састављања двије или више ријечи у једну ријеч, па се та тако састављена ријеч употребљава за то, да радњу глагола боље означаи; као: *напамет (све зна), наочиглед (лаже), наузнак (лежи), испочетка, додanas* и т. д.

Значење нарјечица.

§. 4. По значењу своме нарјечице показују:

Својство на питање како? *изне-
нада, изнебуха, исподмукла, вирке, кришом,
бољма, бадјава, већма, веома, врло, дупке,
ничке, ничице, наузнак, напамет, потр-
бушке, залуд, узалуд, какогод, каконо, ка-
коноти, какокад, наочиглед, наизуст, су-
прот, насупрот, упрсте, упркос, овлаш, на-
влаш, навалице, нехотице, хотимице, уза-
стопце, устопце, назор, назорице, малко,
малчице, наизмјенце, (наизмјенице), неште-
дице, одвећ, одвише, сувише, напоред (на-
поредо), упоред (упоредо), пјешнице (пјеше, пјеш-
ке), узгред, мимогред, једноман, појединце,
скроз, кроз, таман, умало, уједно, заједно,
скупа, налик, једва, полако, најлакше.*

Овом реду нарјечица припадају и све
оне нарјечице, које постају од придјева и
замјеница: *господски, сиротињски, псећи,
добро, прилично, полако, косо, стрмо, тврдо,
побрзо, друкчије, брже, побрже, боље, лак-
ше, најгрђе, најмање, најсрећније; тако, ни-
како, овако, онако, свакојако, мојски, свој-
ски, наши; стојећи, жмурећи, храмљући
и т. д.*

*II. Количину, на питање колико?
или колико пута? мало, много, ваздан,
доста, подоста, довољно, одвише, сувише,
једанпут, двапут, трипут, сто пута, мно-
го пута, ниједанпут, колико, једном, дво-
ином, троином, четворином, десеторином
и т. д.*

III. В р и ј е м е , на питање:

а.) Кад или када? вазда, вавјекъ, навјек, увјек, засад, јуче, синоћ, ономад, оновечери, прекојуче, прекономад, довече, вечерас, данас, дању, ноћас, ноћу, зимус, зими, љетос, љетом, љети, лани, преколани, ономлани, доцкан, каткад, кашто, кадгод, кадно, негда, некад (некада), нигда, никад (никада), обноћ, обдан, обданце (обданице), давно, око (божића), онда (ондај, ондак, ондан, ондар), ончас, подноћ, понекад, понегда, послије (после, послијен, потље), потом, прво, прекодан, преконоћ, прије (пре), рано, зарана, сада, јутрос, изјутра, сјутра (сутра), прекосјутра, тада (тад, таде), уочи (васкрса), уневријеме, понехари.

б.) Откад? одавно, одсад, одлани, одзимус, спочетка, одскора, одонда, одсјутра, одјуче, одмах (омах), одономад, отлен (отолен), отприје (отпре), отпут, издавна, измалена, издјетинства, отпамтивјека.

в.) Докад? досад (досада), док, доселе (дослије, досле), донекле, довијека, дојуче, додана, долани, дозимус, дојутрос, дотле, доонда, досјутра.

Нарјечицама времена припадају и оне нарјечице, које показују почетак неке радње: већ, истом; трајање: једнако, још, (јошт, јоште), утом, све; и наставак: изнова, спочетка, испочетка, опет, наново.

IV. Мјесто, на питање:

а.) Гдје? близу, негдје (негде), нигдје (нигде), дуж, доље (доле), ондје (онде, ондје), наврх, поврх, крај, озад, страг, остраг, спријед (спред), поред, према (прама), спрема, спроћу, споља, изнутра, сред, усред, уврх, насред, посред, међу, између, тамо, потамо, ту, онамо, туна, код, свуда, свакуда, унутра, според (споредо), успоред (успоредо), украј, чело (главе) и т. д.

б.) Откуд или откале? одавдје (одавде), одавле, одатле, отале, одонуд (одонуда), одуд (одуда), одсвуд (одсвуда), одсвакуд (одсвакуда), одсвакле, оздо, одоздо, озго, одозго, испод, изнад, отуд (отуда), издалека, ниоткуд (ниоткуда).

в.) Куд или куда? амо, овамо, овуда, туд, тудје, туда (туде), мимо, некуд (некуда), никуд (никуда), поред, унапријед (унапред), натраг, онудије (окуде), онуд (онуда), свакуд (свукуда), свуд, свуда, пријеко (преко), попријеко (попреко), унакрс, наоколо, унаоколо, управо, увис, унутра, удуж, уздуж.

V. Истинитост чега, које бивају:

а.) Питајуће: јели? зар? збиља?

б.) Потврђујуће: истина, заиста, доиста, јамачно.

в.) Нагађајуће: као, каода, ђоја, може бити, тобож.

г.) Одричуће: *не, ни, ништа, сасвим, нимало, никако, колико.*

д.) Ограничавајуће: *само, тек, иоле, осим, разма, ван, бар, барем, једва, неколико, готово.*

ПРЕДЛОЗИ.

Шта су предлози и како се дијеле?

§. 5. Предлози су ријечи, које се такође, као и нарјечице, не мијењају, него или се спајају са другима ријечима, или се одјелито пред њима међу.

а.) Спојени предлози.

Предлози спајају се са осталима ријечима, а понајвише са глаголима, и помажу те они добијају различна значења. Таки су ови предлози: *пре — про — па — раз — об — (пре-сјећи, про-трчати, па-бирчити, раз-макнути, об—радовати се).*

б.) Одјелити предлози.

Одјелити се предлози међу пред именицама, придјевима, бројевима и замјеницама. Они управљају са падежима и показују одношење међу предметима. Таки су ови предлози: *без, до, за, из (иза), к (ка), на, над (нада), о, од (ода), по, под (пода), пред (преда), при, с (са, су), у, чрез.*

Примједба 1. Предлози, који се свагда спајају са ријечима, помажу, те од једне ријечи постају

друге различне ријечи. Спојени предлози понајвише се спајају са глаголима и потпуно их изјасњавају и значење њихно мијењају. Одјелити предлози управљају са падежом: другим, трећим, четвртим, петим, шестим и седмим. Но и они се врло често спајају са другима ријечима, и тада не управљају са падежима, као и спојени предлози.

Примједба 2. Значење предлога и управљање са падежима, показате се тада, кад се буде говорило о употребљавању ријечи са предлозима.

СВЕЗЕ.

Шта су свезе?

§. 6. Свезе су ријечи, које се не мијењају, него сједињавају и раздјељују ријечи и изражења.

Састав свеза.

§. 7. Свезе могу бити несамо једно-сложне ријечи; као: *а, и, ли, јер*; него и друге ријечи, које су од двије или више ријечи постале, међу којима могу бити нарјечице, предлози и друге ријечи, које помажу, те се сједињавају или свезују мисли, које се са ријечима исказују.

Разлика свеза.

§. 8. Свезе се разликују по употребљавању и значењу.

а.) По употребљавању.

§. 9. По употребљавању свезе дијеле се на:

I. З а с е б н е, које не требају, да се подругипут казују и да се употребљавају друге свезе, које би им одговарале; као: *а, па, зато.*

II. Д в о ј н е, које се пред сваком од сједињавајућих се ријечи употребљавају; као: *И дању, и ноћу ради. Час се смије, час плаче. Или сједи, или одлази. Ни лук јео, ни лук мирисао. Незна се ни ко пије, ни ко плаћа.*

III. О д г о в о р н е, које једна другој одговарају; као: *Како ти са мном, онако и ја с тобом. Несамо у несрећи, него и у срећи треба се Богу молити. Премда сам жедан, но нећу да пијем воде. Ако није добро, (а) оно није ни скупо.*

Прва од одговарајућих свеза, зове се *предња*, а друга *последња*.

б.) По значењу.

§. 10. По значењу свезе дијеле се на:

I. Сједињавајуће, које се дијеле на:

а.) Посебне: *и, да, а, те да, такође, исто тако, осим тога, поред тога, још, пак, еле.*

б.) Удвојавајуће се: *и, час, нешто мало, како — тако, не само — него.*

II. Раздјељавајуће: или, ни, нити.

III. Питајуће: а? ли? или? зар? ама? еда? па? дали?

IV. Изјасњавајуће:

а.) Што се тиче бића неког предмета и радње: као да, као што, канда.

б.) Што се тиче набрајања: то јест, а наиме, поименце, као и т. д.

в.) Што се тиче мјере: колико, толико.

г.) Што се тиче реда: спрва, изнајприје, најприје (изнајпре, најпре), потом, затим, даље, најпослије (најпосле), најзад, напосљетку.

V. Сличавајуће: као, као-да, као-што, колико-толико; и удвојавајуће се: како — тако.

VI. Уговорне или погодбене: ако, ако-ли, кад.

VII. Нагађајуће и желеће; би, да, даби, ако би, кад би, међер.

VIII. Уступајуће: премда, истина, нек, колико му драго, како му драго, коликогод.

IX. Супротне: а, али, ама, анекмоли, но, него, присвем том, негледајући на то.

X. Узрочне, које показују узрок: јер, зато, зато што, а као што, потOME, ради, ради тога, с-тога, због, због-тога.

XI. Завршавајуће: тако, и тако, по томе, дакле, уосталом.

П р и м ј е д б а. Из тог прегледа свеза лако се видјети може, да је њи мучно разликовати од осталих ријечи. Јер често несамо нарјечице и предлози, но и придјеви и замјенице могу да служе мјесто свеза. Осим тога раздјељење свеза по значењу врло је мучно одредити; јер једна и иста свеза у једном случају сједињава, а у другом дијели ријечи и изражења. Па зато ако хоћемо да познамо, ког је значења нека свеза, треба добро да погледамо на то, за што је она употребљена у оној мисли, у којој се налази.

П О Д В И Ц И.

Шта су подвици?

§. 11. Подвици јесу ријечи, које се не мијењају, него се у говору употребљавају онда, кад се радосна и жалосна осјећања душе исказују.

Раздјељење подвика.

§. 12. Подвици могу се подијелити на *праве* и *сличнозвучне*.

Са правим подвицима казују се нека душевна осјећања или жеља, одобрење, потврђивање и т. д.

Сличнозвучни подвици јесу мале ријечи, у којима глас, кад се оне изговарају, наличи на звук, који се чује од онога, што се са подвиком казује.

а.) *Прави подвиги.*§. 13. **Прави подвиги показују:**

- 1.) Удивљавање или чуђење: *а! ала! ао! ау!*
- 2.) Одобрење и потврђивање: *ада! да! дада! ја! право! тако! истина!*
- 3.) Одрицање: *не! никако! немој!*
- 4.) Тјерање: *ајд! ајде! даље! одлази!*
- 5.) Звање: *о! е! еј! ај! чујеш! море!*
- 6.) Одзивање: *ој! ее! уу! чујем!*
- 7.) Нуђење: *де! деде! дела! и у множ. дете! дедете! делате!*
- 8.) Давање: *на! нај! и у мно. нате!*
- 9.) Благодарене: *хвала! ејхвала!*
- 10.) Показивање: *гле! ево! ено! ну! нуто!*
- 11.) Претњу: *пс! пст! шут!*
- 12.) Грозење: *пи! пу! у!*
- 13.) Уморност: *оф! ох!*
- 14.) Страшење: *уф! ух! у! бау!*
- 15.) Жалост: *ах! а! ох! леле! куку! авај! јаој!*

16.) **Радост:** *благо! благош! ха! ха!*

Примједба. Види се, да прави подвиги, као и свезе, могу да постану, кад се двије ријечи у једну споје, а види се и то, да именице, замјенице, глаголи, нарјечице и друге ријечи могу да буду подвиги, само кад се оне употребљавају, да се са њима душевна осјећања искажу.

б.) *Сличнозвучни подвиги.*

§. 14. **Сличнозвучним подвигима исказује се:** 1) **звук падања и ударања:** *луп! фук!*

цук! звоц! 2) глас животиња, као кокошију: какоко! шиш! ћук! кукуријеку! мачака: мау! пис! пашчади: ав! ћав! оваца: бе! коза: врехе! кец! свиња: уш! ушо! и т. д.

Примједба. Од сличнозвучних подвика постају и сличнозвучни глаголи; као: шушкати, звечати, пијукати, вречати, блејати, мукати, рикати, клотати, крчати и т. д. Па зато и корјенити слогови глагола, који исказују хитно и са звуком сједињено мицање употребљавају се као подвици: тап! плус! звоц! цмок! крес! туп! луп! шуш!

СИНТАКСА.

Шта је синтакса?

§. 1. Синтакса јесте дио граматике, у коме се казује, како се ријечи једна с другом у говору састављају.

Предложење.

§. 2. Говор је састављање ријечи, којима се исказују мисли. Но кад се у говору исказује само једна мисао, то се зове *предложење*.

Дијелови предложења.

§. 3. У сваком предложењу има лични или безлични глагол.

Подлог и прилог.

1. У коме се предложењу лични глагол находи, оно има *подлог* и *прилог*.

Подлог је име предмета, о коме се говори; а прилог је глагол или друго нешто што се о предмету говори; на прилику: *Киша пада. Јабуке су зреле. Сан је лажа.* У ова три предложења подлози су: *киша, јабуке, сан*; а прилози: *пада, су зреле, је лажа.*

Прилог без подлога.

2. Предложење, које је казано са безличним глаголом, нема јавног подлога, него само прилог: н. пр. *Смркло се. Треба радити. Кога тишти, онај и пишти. Срам га било.* Овдје су четири безлична предложења, и прво је исказато једном ријечју — глаголом — *смркло се.*

Помоћни глагол.

§. 4. 1. Кад је прилог у предложењу исказат са глаголом, онда може или само један глагол бити, или му се још додаје и помоћни глагол: *је, јест, јесу, су,* и глагол *хоћу*, који помаже те у српском језику бива будуће вријеме; н. пр. *Сунце је огријало. Ви сте се намучили. Ти се глаголи такође придају и именицама и придјевима, кад су те ријечи прилог предложења; н пр. у овим личним предложењима: Сан је лажа. Марко је био јак. Учитељ ће бити задовољан.*

Изостављање помоћног глагола.

2. Помоћни глагол садашњег времена, а тако исто и глагол *хоћу*, код придјева и глагола, у прилогу може се и изоставити, али се свагда помишља у памети; н. пр. *Добар (је) човјек. Покупљено (је) из ризнице благо. Све (је) живо поспало. Два љешника, ораху (су) војска. Треба (ће) радити.*

Несложено и сложено предложјење.

§. 5. Предложјење је *несложено* и *сложено*.

Несложено је предложјење онда, кад је у њему само један подлог и један прилог (види примјере горе).

Сложено је пак онда, кад се у њему наводи више подлога или прилога; н. пр. предложјење: *отац и мајка живи су*, има два подлога и један прилог; а ово предложјење: *они су живи и здрави*, има један подлог и два прилога; а ово предложјење: *јела је танка, висока и зелена*, има један подлог и три прилога.

Изјасњавајуће и допуњавајуће ријечи у предложјењу.

§. 6. Подлогу и прилогу, т. ј. имену предмета и глаголу придодају се још и друге ријечи, ради *изјасњења* и *допуњења* те двије половине предложјења. Ријечи, које се подлогу придодају, зову се *изјасњавајуће*, а које прилогу — *допуњавајуће*.

I. Изјасњавајуће ријечи могу бити.

а.) Код именица.

1. Друге именице, које још боље изјасњавају тај исти предмет, и зову се *приложјење*.

2. Придјеви и замјенице: *питајуће* и *указне*.

б.) Код личних замјеница:

1. Именице, као *приложење*.

2. Придјеви, који показују својство, и бројеви, који показују количину и ред.

в.) Код придјева и глагола изјасњавајуће ријечи могу бити нарјечице, које показују својство, вријеме и мјесто. Глагол се може изјасњавати још и са глаголским придјевима, који се њему придају, а придјеви са другима придјевима и са редним бројевима.

II. Допуњавајуће ријечи у предложењу могу бити :

1. Именице и замјенице, које означавају *друге предмете*, који имају неко одношење према подлогу и прилогу; или они предмети, на које се односи радња прилога, или од којих зависи подлог и т. д.

2. Глаголи неодређеног начина, кад се они састављају са другим глаголом, или са именицама и придјевима.

Да покажемо овдје примјере предложења са изјасњавајућим и допуњавајућим ријечима.

а.) Предложења са личним глаголом:

1. *Добра дјеца слушају родитеље.*

Ова ријеч *добра* — јесте изјасњење подлога *дјеца*; а *родитеље* — јесте допуњење прилога *слушају*.

2. *Брат мој Радован мало је учио у школи.*

Ова општа ријеч *брат* — јесте изјасњење особне ријечи *Радован*, која је подлог овог предложења, и има поред себе још једну изјасњавајућу ријеч присвојну замјеницу — *мој*; а нарјечица *мало* — јесте изјасњење прилога *је учио*, коме је још придодано допуњавајуће изражење — *у школи*.

Примједба. Кад се именују људи, опште ријечи свагда јесу приложење особним ријечима, а кад се именују други предмети, бива супрот: тада су опште ријечи главне, а особне придодају се њима, као *приложења* или као изјасњавајуће ријечи: Ријека је *Дунав* дубока.

3. *Текућа вода врло је добра за пиће у свако вријеме године.*

Ова ријеч *текућа* — јесте изјасњење подлога *вода*, а *врло* — јесте изјасњење прилога: *је добра*; *за пиће* — јесте допуњење прилога; а — *у свако вријеме године* — јесте допуњење допуњавајућег изражења — *за пиће*.

Примједба. Из ових се примјера види, да изјасњавајуће и допуњавајуће ријечи могу, као и главни дијелови предложења бити изјасњаване и допуњаване са другима опет ријечима.

б.) Предложења са безличним глаголом:

1. *Љети рано свањива.*

Ове ријечи: *љети рано* — јесу изјасњење прилога: *свањива*.

2. *Давно се је почело смркњавати.*

Ова ријеч *давно* изјасњава, а *смркњавати* допуњава прилог: *се је почело*.

Примједба. Међу подлозима и прилозима у сложену предложенију, а тако исто и међу изјасњавајућим и допуњавајућим ријечима међу се различне свезе, које их сједињавају. Види примјере у горњем §-у.

Те свезе, као што је показато у немијењајућим се ријечима (§. 10.) сједињавају и цијела предложенија.

Придодано предложеније.

§. 7. Мјесто једне изјасњавајуће ријечи, може се придодати подлогу или прилогу читаво придодано предложеније, које може бити пуно и скраћено.

Пуно придодано предложеније.

1. У пуном придоданом предложенију подлог је замјеница, а прилог глагол, и таково се предложеније сједињава са оном половином главног предложенија, коју оно изјасњава и допуњава са односном замјеницом, или са свезама изјасњавајућим, уговорним и т. д; н. пр. Човјек, који је јуче долазио, каже, да је он с вама познат, и да жели вас видјети. — Који је долазио — јесте придодано предложеније подлогу — човјек; да је он познат, и да (он) жели — јесу придодана предложенија прилогу — каже.

Скраћено придодано предложеније.

2. У скраћеном придоданом предложенију, мјесто глагола и односне замјенице, може бити употребљен ради скраћења глаголски

придјев, а глагол, лична замјеница и свеза, могу бити замијењени са допуњавајућим ријечима. На прилику, ово предложење: *који је долазио*, — може бити замијењено ради скраћења са глаголским прошлим придјевом — *долазивши*; а предложења — *да је познат*, и *да жели*, — могу бити замијењена допуњавајућим ријечима: *о своме познанству* и *о жељи*. Исто тако мјесто ових глагола: *кад сам дошао*, *видио сам*; *кад гледам на небо* *дивим се*, — могу се употребити, ради скраћења, глаголски прошли придјеви: *дошавши* *видио сам*; *гледајући на небо*, *дивим се*.

Примједба. Да се напомене овдје, да глаголски садашњи и прошли придјеви, ријетко могу се чути у говорном језику, и то, да се чешће могу чути садашњи придјеви, него прошли.

Уметнуто предложење.

§. 8. Међу дијеловима главног предложења, може бити употребљено особито предложење, које се *уметнуто* предложење зове. Оно се не сједињава са замјеницама, ни са свезама са главним предложењем, и може се изоставити, а мисао предложења да остане једна и иста; н. п. Он, ја мислим, скоро ће се вратити. То је, што кажу, смутити па проспити. Он, како говоре, неће остати жив.

Раздјељење правила синтаксе.

§. 9. У синтакси излажу се правила:

I. Слагања ријечи.

II. Употребљавања ријечи.

III. Сједињавања цијелих предложења или састављања и раздјељавања периода са знацима припињања.

ПРВИ РАЗДИО.

О СЛАГАЊУ РИЈЕЧИ.

Шта је слагање ријечи?

§. 10. Слагање ријечи зове се употребљавање приличних својству језика завршивања у ријечима, које се у предложењу налазе.

Раздјељење правила слагања ријечи.

§. 11. Слагање ријечи бива по особитим правилима:

- а.) У несложеном предложењу.
- б.) У сложеном предложењу.
- в.) У придоданом предложењу.

а.) Слагање ријечи у несложеном предложењу.

§. 12. У несложеном предложењу, које има само један подлог и један прилог, правила слагања ријечи јесу ова.

I. Кад је прилог придјев, онда он мора бити у једном роду, броју и падежу с подлогом; а кад је глагол, он мора бити у једном роду, броју и лицу с њиме: н. п. До-

бар човјек. Злу жену. Мала дјеца. Добрих људи. Злима женама. Ја говорим. Ти читаш. Он (она, оно) слуша. Ми говоримо. Ви читате. Они (оне, она) слушају. Но ако је прилог именица, она може да не буде у једном роду и броју с подлогом, а да се слаже са њиме само у падежу; помоћни пак глагол мора бити оног броја, ког је подлог, а не оног, ког је прилог; н. п. Римљани су стари народ. Дјеца су обрана родитељима.

Слагање изјасњавајућих ријечи са онима, које оне изјасњавају.

II. То исто бива и са изјасњавајућим ријечима:

а.) Кад се са придјевом или замјеницом нека ријеч изјасњава, тада се придјев и замјеница међу у један род, број и падеж са оном ријечју, коју изјасњавају.

б.) Кад је именица изјасњавајућа ријеч, она се слаже са главном именицом у падежу, а у роду и броју може да се не слаже. Тада прилог, који је исказат са придјевом или глаголом, слаже се у роду и броју са главном именицом, а не са приложењем; н. п. Варош Ужице *находи се поред ријеке Ђетиње*. Ријека је Ибар плаховита.

Слагање количних ријечи са именицама.

III. Количне бројне ријечи: два, оба, три, четири, слажу се у првом и четвртном падежу са оним именицама, које изјасња-

вају, и дају тијем ријечима особито неко завршивање множине, које је налик на други падеж јединине; н. п. *Два човјека. Обје руке. Три лица. Четири ноге.*

Примједба 1. Напоменуте количне ријечи мушког и средњег рода само се у првом и четвртом падежу употребљавају; а женског рода осим тих падежа употребљавају се још и у трећем и шестом. *Дао сам двјема женама. Ишао сам са двјема женама.*

Примједба 2. Остале количне ријечи, почињући од -- *пет*, а такође: *двоје, троје, четворо, петоро* и т. д. употребљавају се само у првом и четвртом падежу, и требају други падеж множине (види §. 23. б.)

IV. Количне бројне ријечи: *два, три, четири, пет* и т. д.; а тако исто и ове: *колико, толико, много, мало, доста, неколико* — на питање *колико?* — имају свагда при себи допуњавајућу ријеч другога падежа, који или јавно стон, или се помишља, и слажу се са глаголом средњег рода, који се, као безлични глагол сматра; н. п. *Њих је троје било. Много, мало, доста, неколико их је било. Потрошено је (новаца) три дуката. Нас је било петоро, а вас десеторо. Попијено је седам ока вина.*

Но количне ријечи: *два, три, четири*, на питање *ко? шта?* — не требају допуњавајуће ријечи, него имају при себи изјасњавајуће ријечи, и требају да се прилог са њима у множини слаже; н. п. *дођоше к мени два*

човјека. Два се добра не састаше. Гором је-зде до два побратима. Три човјека прођоше. Четири се вола продадоше. А са осталим количним ријечима, почињући од: пет, шест, седам, осам и т. д. прилози се слажу и у једини и у множини; н. п. Седам људи оде; седам људи одоше. Десет оваца пасе; десет оваца пасу. Тридесет работника ради; тридесет работника раде.

Неодређени начин глагола, као допуњавајућа ријеч

V. Неодређени начин свршених и не-свршених глагола бива допуњавајућа ријеч при глаголима свију времена; н. п. Ја учим читати. Научио се слушати. Кад ће почети радити. Зло је поћи, а горе (је) не поћи.

б.) Слагање ријечи у сложеном предложењу.

§. 13. У сложеном предложењу, које има више подлога и прилога, правила слагања ријечи већином зависе од тога, са каквима су свезама сједињени подлози; а још и од тога, стоје ли они, или не, у једном роду и лицу.

При свезама, које показују неку заједничку радњу.

I. а.) Кад су подлози именице или мушкога или женскога рода, па у једини стоје, и сједињене су са свезама, које показују неку заједничку радњу (посебном и; или удвојавајућом се: и — и; или одговорном како — тако и), тада се прилози међу у множину; н. п. Новак и Радивоје пију вино. И јесен и зима ове године биле су благе. Како Европа тако и Азија насељене су људима.

б.) Но кад су са тима истима свезама сједињене именице, придјеви и бројеви средњег рода, или замјенице тог истог рода, а тако исто и неодређени начини глагола, онда прилог долази у јединину; н. п. *Грожђе и воће није родило ове године. Сребро и злато припада мени. И старо га и младо слуша. И велико и мало виче. И једно је и друго рђаво. Како прво, тако и друго не ваља. И ово и оно напредује. У једно вријеме не може се стојати и лежати.*

При различним родовима.

II. Кад су подлози различних родова, мушког и женског, или мушког и средњег, тада прилози и изјасњавајуће ријечи примају у множини завршивање најважнијег рода, т. је. мушког; н. п. *Адам и Ева први су почели радити земљу. Велимир и Босиљка врло су млади.* -- Но прилози у таком случају, могу да буду и у јединини; н. п. *Тако краљу Бог и срећа даде. Докле небо и земља стои. Те се диже сила и сватови. Уплаши се свиња и мећед.*

При различним лицима.

III. Кад су подлози замјенице различних лица, а прилог је лични глагол: тада тај глагол у множини прима завршивање најважнијег лица. Прво је лице важније од другог, а друго је важније од трећег; н. п. *Ви и ја радимо једно. Ти и он идете заједно.*

При свезама, које показују изузетак неке радње.

IV. а.) Кад једног рода подлози стоје у једнини и сједињени су са свезама, које показују *изузетак* неке радње, и која се присваја једноме од два подлога или свакоме по реду (а такве су свезе : *или, ни — ни, час — час, не само — него и*), тада прилог долази у једнину; н. п. *Зима или слана може шкодити воћу. Или један или други биће каштигован. Час један час други запиткује. Још ни јабука ни липа не цвјета. Не само земља него и вода има у себи животиња.*

б.) Но кад су подлози различног рода са такима истим свезама сједињени, а у прилогу је употребљен глагол садашњег или будућег времена, онда се он меће у множину; н. п. *Мраз или ладноћа шкоде воћу. Ни Радисав ни Станија нису били. Одсад или овас или пшеница поскупиће.*

Слагање сложених количних ријечи са именицама.

V. Сложене количне бројне ријечи требају, да се оне именице, које се до њих мећу, слажу у броју и падежу са последњом количном ријечју; н. п. *Двадесет и један грош и тридесет и двије паре. Седамдесет и једно јајце.*

(в. Слагање ријечи у придоданом предложењу.

§. 14. У придоданом предложењу разматра се слагање односних замјеница и глаголских придјева.

I. Односне замјенице : *који*, *онај* и *што* слажу се у роду, броју и падежу са именицама и замјеницама главног предложења, на које се односе, но понегда међу се у онај падеж, који треба да буде глагол или именица придоданог предложења; н. п. Човјек, који је јуче дошао. Човјек, кога сам видио. Књига, која стои преда мном. Књига, коју сам прочитао. Онај, кога се ти бојиш. То, чему се ти чудиш и дивиш. — Замјеница *чији* слаже се у роду, броју и падежу са именицом придоданог предложења, а са именицом и замјеницом главног предложења може да се и не слаже; н. п. Онај, чије су то руке радиле — умрѐо је. Они, чију је кућу он купио — одселили су се.

II. а.) Глаголски придјеви придоданог предложења и глаголи главног предложења, треба да исказују радњу једног и истог лица; н. п. Он, дошавши тамо, увидио је. Ви, чекајући мене, огладњелисте. Они, стојећи раде.

б.) Кад се глаголски придјев односи личном глаголу, као што је у предњим примјерима показано, он се меће, као нарјечица, код неодређеног начина, који је допуњавајућа ријеч глагола, и тада се он може слагати и са трећим падежом; н. п. Њима је лакше радити *сједећи*. Теби је лакше спавати *лежећи*.

в.) Кад радња придоданог предложења бива у једно вријеме са радњом главног предложења, тада се употребљава садашњи глаголски придјев несамо са глаголом садашњег времена; као: *Стојећи гледам; сједећи дријемам*; него и са глаголом прошлог и будућег времена; као: *Стојећи гледао сам; стојећи гледаћу; сједећи задријекао сам; сједећи задријемаћу*. А кад једна радња бива прије друге, тада се предња радња исказује са прошлим глаголским придјевом, и то такође може се слагати несамо са глаголом прошлог времена; као: *Пробудивши се, устао сам; изишавши гледао сам*; него и са глаголима садашњег и будућег времена; као: *Пробудивши се устајем, — устаћу; Изишавши, пођем, — поћићу*.

ДРУГИ РАЗДИО.

О УПОТРЕБЉАВАЊУ РИЈЕЧИ.

Шта је то употребљавање ријечи.

§. 15. Употребљавање ријечи јесте то, кад нека ријеч треба да друге ријечи, које се послѣје ње међу, дођу у овај или онај падеж.

Независни и зависни падежи.

§. 16. Први и пети падеж јесу независни, а остали су сви зависни.

Независни се падежи употребљавају:
 Први за главне дијелове предложена
 — подлог и прилог, а
 пети ради прилагања личним замјени-
 цама 2-г лица.

Примједба. Но лична замјеница 2-г лица
 првог падежа свагда се готово изоставља, и у па-
 мети се помишља, а само се употребљава прило-
 жење к њој петог падежа; н. п. Мани ме се (ти)
 човјече.

Зависни падежи припадају допуњава-
 јућим ријечима.

Слагање независних падежа.

§. 17. Независни падежи не зависе од
 других ријечи, и они се слажу један с дру-
 гим: први падеж подлога са првим падежом
 прилога; пети падеж подлога са првим при-
 лога; и сједињавају се један с другим са по-
 моћним глаголом (види §. 4.) или са поврат-
 нима глаголима; н. п. Тамница је кућа нео-
 бична. Они се позивљу Црнојевићи. Милоје!
 доћи сам.

Ријечи од којих зависни падежи зависе.

§. 18. Зависни падежи допуњавајућих ри-
 јечи зависе од других ријечи, код којих они
 стоје, као од именица, глагола, нарјечица,
 предлога и т. д. који управљају са завис-
 ним падежима.

Двојако употребљавање ријечи у падежима.

§. 19. Именице, глаголи и друге ријечи
 употребљавају се у падежима двојако: без

предлога или са предлозима. Други, трећи, четврти и шести падеж употребљава се без предлога и са предлозима, а седми само са предлозима.

УПОТРЕБЉАВАЊЕ РИЈЕЧИ БЕЗ ПРЕДЛОГА.

Употребљавање другог падежа без предлога.

§. 20. Други падеж без предлога показује четири различна значења, која јесу:

1. Присвајање једног предмета другоме.
2. Показивање својства предмета.
3. Показивање количине.
4. Показивање мисленог приближавања к предмету и удаљавање од њега.

Други падеж присвајања.

§. 21. Други падеж присвајања употребљава се:

а.) При именицама, кад се један предмет присваја другоме. Име последњег предмета, ако се не каже са присвајајућим придевом, меће се у други падеж на питање *кога?* кад се говори о живим стварима, и на питање *чега?* кад се о мртвим и мисленим стварима говори; н. п. Отац дјетета. Кућа удовице. Златна круна цара Симеуна. Бритка сабља силнога Стефана. Виногريد је Љутице Богдана. Табор честитог кнеза. Сестра Момчила војводе. Развалине цркве. Дно мора. Дан свадбе. Почетак игре. Свршетак посла. Пропаст царства и господства.

Примједба. Кад се присвајање казује са помоћу глагола, тада се други падеж замјењава трећим (види §. 25. I. б.)

б.) При заклињању, кад оне ријечи са којима се ко куне или другог кога заклнње, стоје при скраћеним трећим падежима личне замјенице првог и другог лица (и те замјенице тада стоје мјесто присвајајућих замјеница): Тако ми Бога. Очију ми. Данашњег ми дана. Самртне ти свијеће. Среће ти. А тако ти среће и јунаштва, и тако ти срећнога весеља.

Други падеж показивања својства.

§. 22. Други падеж показивања својства и знакова предмета употребљава се при именицама, кад се показују својства предмета, вријеме и друге околности, и кад су потребне да се то каже — двије ријечи — придјев и именица, мјесто једног придјева. Такве двије ријечи међу се у други падеж на питање *каквог?* својства, изгледа и т. д. *које?* године, или *ког* мјесеца и т. д.; н. пр. Вино (каквог мириса) *доброг мириса*. Чоха (какве боје) *зелене боје*. Човјек (каквог изгледа) *округлих образа, црних и дугих бркова*. Дјевојка (каквог стаса) *танког стаса*, (каквог погледа) *умиљатог погледа*. Жена (којих година) *средњих година*. Дијете је *почело ићи* (које године) *прве године*, (ког мјесеца) *десетог мјесеца*, (ког дана) *седмог дана*. *Какве је нарави?* *Којих је мисли?*

Други падеж показивања количине.

§. 23. а.) Збирне именице, које показују количину, мјеру, тежину и скуп предмета; н. п. Тесте *ножева*. Аршин *платна*. Товар *жита*. Прегреш *соли*. Кола *сламе*. Пласт *сијена*. Купа *вина*. Ока *соли*. Чаша *ракије*. Чанак *пасуља*. Стадо *оваца*. Гомила *камења*. Табор *војске*. Недјеља *дана*.

б.) Неодређени бројеви: *колико*, *неколико*, *много*, *мало*, *доста*, *више*, *мање* и *прости* бројеви, почињући од *пет*; кад стоје у првом и четвртом падежу, а такође: *двоје*, *троје*, *четворо*, *петоро*, *шесторо* и т. д. кад у та два падежа стоје; н. п. *Колико људи* *толико људи*. *Неколико оваца*. *Много воде*. *Мало бриге*. *Доста пријатеља*. *Више посла*. *Мање новаца*. *Пет гроша*. *Тридесет хајдука*. *Седамдесет јунака*. *Сто људи*. *Педесет волова*. *Хиљаду момака*. *Двоје дјеце*. *Троје кљусади*. *Десеторо јагњади*.

в.) Средњи и повратни безлични глаголи, кад се код њих помишљају неодређене бројне ријечи *много* или *неколико*; н. п. *Наишло воде*. *Нападало снијега*. *Скупило се народа*. *Прибавило се посла*. *Накупило се новаца*.

г.) Свршени лични глаголи, који су прелазни, кад њихна радња прелази на неку неодређену количину или мјеру нечега, и при којима се помишљају у четвртом падежу не-

одређени бројеви *много* или *неколико*; н. п. Посијати *пшенице*, *овса*, *јечма* и т. д. До-
нијети *воде*, *дрва* и т. д. Узети *ватре*. Стећи
новаца. Купити *хљеба*. Узео сам *барута* да
напуним *пушку*. Па донесе *воде* и *сапуна*.

Примејдба. Кад се ти лични глаголи упо-
требљавају у несвршеном начину и не помишљају
се неодређени бројеви *много* или *неколико*, онда
управљају четвртим падежом: Сијати *пшеницу*. Но-
сити *воду*, *дрва*. Набављати *новце*. Куповати *хлеб*.

д.) Глаголи, који су сложени са пред-
логом *на*, и који показују примање у себе
много нечега; н. п. Нагледао сам се *чуда* у
животу. Начитао се *књига*. Најео се *хљеба*
и напио се *воде*. Бјела сам се *свијета* на-
гледао. Наносио се *свакојаког одијела*. На-
брао *јабука*. Накупио *шљива*, *Турских* сам
се насјекао *глава*. Бритке сам се *сабље*
наносио.

Примједба. 1. Придјев *пун*, кад показује да
предмет има *много* нечега у себи, управља другим
падежом: Црква пуна *људи*. Соба пуна *дима*. Врг
пун *воде*. Очи пуне *суза*. Купа пуна *вина*. Пуно
празнине.

Примједба. 2. Са другим падежом на пи-
тање *кога?* или *чега?* управљају придјеви првог
степенa поређења, кад послје њих стои предлог
од; н. п. Милији ми је отац *од мајке*. Пречи сам ја
од тебе. Већи је Дунав *од Саве*. Мањи је *од му-*
шице.

Други падеж мисленог приближавања к предмету и удаљавања од њега.

§. 24. Други падеж мисленог приближавања к предмету или удаљавања од њега употребљава се:

а.) При средњим глаголима: *желити, хтјети, удостоити*; н. п. *Желити хљеба. Хоћу воде. Удостоио се велике части.*

б.) При овим глаголима *требовати* и *тражити*, кад су они несвршени; н. п. *Требовати новаца. Тражити суда, милости и т. д.*; а тако исто и онда, кад се они сложе са предлогом *по* — и постану свршени; н. п. *Потребовати помоћи. Потражити лијека. Но* кад су ти глаголи сложени са другима предлозима, онда управљају четвртим падежом (*потребовати ствар, испросити дјевојку*).

в.) При повратном глаголу *држати се*, и сложене са предлогом *при* — *придржавати се*; н. п. *Држи се, као пијан плота. Држи се правде и правице. Придржава се правог пута и т. д.*

г.) При повратним и средњим глаголима, који показују страшење, удивљавање, лишавање; као: *чувати се, бојати се, стидјети се, гнушавати се, туђити се, клонити се, удаљавати се, избјегавати, лишити се*; и код придјва *лишен*; н. п. *Чувати се зла. Бој се Бога. Стиди се људи. Гнушава се својих дјела. Отуђава се својих другова и пријатеља. Клони се дрвета и камена. Удаљава*

се рђавог друштва. Избјегава свађе. Лишен је званија.

д) С тога и прелазни глаголи, који показују одрицање, управљају другим падежом; н. п. Не чини зла никоме. Не видео среће у животу. Не видјела ти душа божјијег лица. Неста пара неста пријатеља. Нема ни гласа ни трага. Мајке немам, а сестрице немам. Не имамо вина ни дувана, нит имамо паре ни динара. Ни изворих коња ни оружја, ни доламе нове ни половне. Од зла рода нек нема порода.

Употребљавање трећег падежа без предлога.

§. 25. Трећи падеж без предлога показује предмет, ка коме се нешто односи, или ради њога се што чини.

Па зато трећим падежом без предлога управљају:

І. а) *Именице*, кад се оне сједињавају са помоћним глаголима, ради присвојења једног предмета другоме; као: Он је мени отац, а теби стриц. Он ти је непријатељ. Она је моје оцу сестра. Ово ми је кума. То ти је својта.

б.) *Придјиви*, који показују стање и својство неког предмета по одношењу према другом предмету. Такви придјиви јесу ови: познат, мио, противан, мрзак, досадан, гадан, потребан, дужан, крив, раван, сличан, приличан и т. д.; као: Познат ми је.

Пијаној снаси мили дјевери. Противно *им* је. *Мрско ми* је. А када се *Марку* досадило. *Гадно му* је. Потребни су нама. *Дужан сам му* *Раван* је њему. *Сличан му* је. Приличи *ти*. А тако исто и глаголи, који су постали од таквих придјева, јер имају једнако значење, па зато и они управљају трећим падежом; као: *Познао му* на очима. *Омрзао му* је овај свијет. *Огадило ми* се јело. *Тешко сам згријешно Богу* и т. д.

в.) *Придјеви*, који показују неко стање или неко душевно осјећање, па кад се то присваја живом предмету; као: *Мени* (теби или њему) је *мило, мучно, жао, лако, добро, рђаво, стидно, грјешно, могуће*; а тако исто и ови средњи глаголи: *хоће ми се, може ти се, спава му се*.

На том основу управљају трећим падежом подвици и оне ријечи, које се мјесто њих употребљавају, јер и они исказују стање или осјећање, које се другоме предмету односи; као: *Авај мени* до Бога милога. *Тешко ногама* под лудом главом. *Тешко теби* са твојом памећу. *Куку мени*. *Благо мајци* која га родила. *Ето ти* несреће на врат. *Хвала Богу, хвала јединоме*.

II. Са трећим падежом без предлога управљају такође ријечи и глаголи, кад показују неку радњу у одношењу према другоме предмету или према самом подлогу, који ради; давање чега некоме; радњу неку

на корист или штету кога или чега; добијање нечега; као:

1. Глаголи прелазни: *чинити, радити, давати, говорити, казивати, учити, плаћати*; н. п. Чинити добро или зло коме. Радити коме о глави. Подај цару што је његово. Говорио сам ти хиљаду пута. Казао сам ти једном. Показивао му све по реду. Учио сам га граматици. Ја плаћам моме слуги дукат на мјесец.

2. Повратни глаголи: *покоравати се, клањати се, молити се, дивити се, чудити се, радовати се, противити се, надати се* и т. д. коме или чему; као: Покоравај се власти. Клањати се коме. Молити се Богу. Дивим се и чудим оном човјеку. Радујем се твојој срећи. Противи се цару и ђесару. Надао сам се тој несрећи.

3. Средњи глаголи: *худити, нахудити, шкодити, вјеровати, невјеровати, уступати, помагати, сметати* и т. д. коме или чему; као: Худи ми пиће. Није ти он нахудио. Шкодити коме. Вјеруј Богу. Сит гладноме не вјерује. Уступио сам брату пола ливаде. Помогао му Бог. Смеће ми те не могу да радим.

Примједба. Па зато и именице, које су од тих глагола постале, управљају такође трећим падежом; као: Показивање коме чега. Покоравање или противљење власти и т. д.

III. Са трећим падежом управљају такође и нарјечице својства, које су постале од придјева, који управљају тим падежом; као : Живи прилично *своме стању*. Све то он ради *мени* упркос.

Употребљавање четвртог падежа без предлога.

§. 26. У четврти падеж без предлога, меће се код прелазних глагола име оног предмета, на који прелази радња тих глагола; као : Читам *књигу*. Учим *граматику*. Пишем *писмо*. Удри *га*. Памти *што си читао*. Копати *виноград*. Продао му је *земљу*.

Примједба. У којим случајевима прелазни глаголи управљају другим падежом мјесто четвртог, то је горје показано (види §. 23 г) и д), и §. 24). А кад је у предложењу помоћни, или повратни, или средњи глагол, онда мјесто четвртог падежа заступа први (види §. 17.): Име му је *Стојан*. Ради се *посао*. Ти иди *сам*.

Именице, које показују продужавање времена и даљину мјеста, међу се у четврти падеж и при другим глаголима, осим прелазних, на питање *колико?* Сједи *дан и ноћ*. Лежао *недјељу дана*. Јахао је на коњу *читав сахат*.

Употребљавање шестог падежа без предлога.

§. 27. У шести падеж без предлога међу се ријечи :

1. При свјема глаголима, кад оне показују ону ствар, којом се *што* свршава или

ради; н. п. Убио га пушком Маше ногама. Силом га нагнао. Напоио га вином и ракиом. Нарани их хљебом бијелијем. Угости га сваком ђакониом. Ногом копа, а ушима стриже. Удари се руком по кољену. Ману сабљом и десницом руком Да сабљама земљу подјелимо. Умива га лађаном водицом. Причешћује вином црвенијем. И залаже хљебом бијелијем.

2. Па зато се шести падеж често меће мјесто другог кога падежа с предлогом; н. п. Иде путем (м. по путу). Право ходе пољем удбинскијем (м. кроз поље удбинско). Гором језде до два побратима (м. кроз гору). Дошли смо водом (м. по води). Мачка мости гредом (м. по греди).

3. Ријечи, које показују откуд је ко или како се ко зове; као: Родом из Србије. Пореклом се зове Плетикоса Павле.

Примједба. Понегда именице у шестом падежу употребљавају се као нарјечице: *летом, ноћу, јутром, једном, редом, већином, ником* (поникнути) и т. д.

УПОТРЕБЉАВАЊЕ РИЈЕЧИ СА ПРЕДЛОЗИМА.

§. 28. Предлози, који се одјелито предријечима мећу и управљају са падежима, имају различна значења. Значења су предлога једна права, а друга пренесена. Са правим значењем предлога показује се мјесто, т. је. различне стране предмета и одношење у ком стоји један предмет према другом. А у пре-

несеном значењу предлози показују: *вријеме, количину, мјеру или величину, намјеру, узрок* и друге мислене предмете.

Од значења предлога зависи то, те он овим или оним падежом управља.

Употребљавање другог падежа са предлозима.

§. 29. Са другим падежом управљају ови предлози:

Без.

I. *Без*, који свагда показује лишавање нечега: *Тешко своме без свога. Остао без оца. Пушка без кремента. Без новаца ниси никуд пристао. Триста без попа ништа.*

До.

II. *До*, кад показује:

а.) Крај мјеста докле нека радња долази: *Дошао до воде. Дођи до мене. Намјести до зида. стани до плота. Гје-но лежи вода до кољена, а јуначке кости до рамена.*

У пренесеном значењу говори се: *Дошао до прошње. Боиш ли се још кога до Бога. До Бога и до моје душе. Није ми до пјевања, него до плача. То стои до тебе. Казаћу ти све од ријечи до ријечи.*

б.) Крај времена докле нека радња траје: *Говорио је до смртног часа. Трајало ми вина до великих поклада. Све смо урадили до ручка. Било је готово до заранак. Од годно до мјесеца дана.*

Из (или иза).

III. *Из или иза*, кад показује:

1. На питање откуда?

а.) Унутрашњост мјеста, откуд што излази: *Изиђе из воде, из куће иза грма. Отишао из ливаде. Утекао из куле.*

б.) Кад се показује откуд је ко родом: *Из Призрена. Он је из Ресаве. Из Херцеговине. Из Баната.*

2. Кад се говори о времену, — из показује онаке случајеве, који се један за другим догађају: *Иза кише сунце. Иза зиме топло.*

Примједба. Он показује још и једнако трајање нечега: *Ради из дана у дан.*

3. Кад се о неким мисленим предметима говори, предлог *из* показује зашто се што чини: *Учинио сам му то из љубави. Живи из милости. Ја му рекох из шале, а он се наљути. Виче на њега из мрзости. Говори за њим зло из пакости.*

Од (или ода).

IV. *Од или ода* показује:

1. Кад се говори о простору, који одјељује два предмета један од другог по мјесту или по времену — почетак, и тада он стои супрот предлогу *до*: *Од једног краја до другог. Од Ибра до Мораве. Од постања свијета до сада. Од јутра до мрака.*

2. Кад се показује мјера нечега: Чаша од *оке*. Докле ти је код мајчице, мирнија је од овчице, а када се с мужем здружи, од *аршина* језик пружи. Ни од *лакта* ни од *педи*, сву господу просвијетли. — А тако исто кад показује и мјеру нечега према времену: Ка-но *јагње* од *пола* године. Старац *Фочо* од *стотине* љета. Човјек од *најљепшег* доба.

3. На питање откуд? — од показује откуд је ко родом и гдје ко живи: Вино пије од *Јанока* краљу. Књигу пише *царе* од *Призрена*. Једно бјеше од *Прилипа* Марко. Друго бјеше *Реља* од *Пазара*. Треће бјеше *Милош* од *Поцерја*. Кулу зида *Тодор* од *Сталаћа*.

4. Кад се говори о пошиљању, — од показује предмет, од кога се што шиље другоме предмету: Књига дође од *Крушевца* града. Дошла књига од *цара* од *брата*. *Мезул* стиже и *бијела* књига, баш од *Бањске* од *малена* града.

5. На питање *одашта*? — предлог од показује:

а.) Грађу од које је што начињено: Од *сребра*. Од *злата*. Од *дрвета*. Од *платна*. Од *земље*. Од *свиле*. Од *шта* *врећа*, од тог и *узица*.

б.) Узрок нечега: Умрљо од *срдобоље*, од *кроста*. Разбољео се од *назеба*. Хоће да

пукне од љутине. Плаче од радости. Увено од бриге. Уморан сам од посла.

в.) Пердлог од са глаголом бранити такође управља другим падежом: Брани се од мува, од људи, од паса. Те се рани и ода зла брани.

За.

V. *За* управља другим падежом кад показује:

1. Вријеме на питање *кад*? *За* мога живота. *За* кнеза Лазара. Дошао *за* вида. *За* младости и љеноте твоје.

2. Радњу неку у нечију корист на питање *за кога*? *Ради* *за* себе. *Служи* *за* брата. *Ја* сам добар *за* њега.

С (или са).

VI. *С* или *са* кад показује:

1. Узрок: *С* тога је отишао. *С* тебе сам пропао. *Са* шта, брате, ходе у хајдуке. *С* ког си, млада, срећу изгубила, ил *са* себе ил *са* своје мајке, ил *са* свога стара родитеља. *Ја* сам *с* тебе допао тавнице.

2. Мјеру нечега спроћу другог предмета: Одскочило сунце *с* копља. Дебела сланина *с* подланице. *Са* два прста већи.

3. Говорећи о промјени мјеста — *с* управља другим падежом, кад показује површину

мјеста од кога се нека радња започиње: До-
шао с *Косова*. Сврнуо с *пута*. Сишао с *брда*.
Сјахао с *коња*. Узео са *земље*. Дигни се с
мјеста.

Примједба. Говорећи о мјесту — с пока-
зује и стојање супрот неког предмета: *С ове стране*
Саве. *С оне стране Мораве*.

4. Говорећи о времену — с показује по-
четак неке радње: *С вечера* захладни. *С про-
љећа* поче вјетар дувати. *С јесени* ћу почети
пећи ракију.

Примједба. Ово значење предлога — с на-
личи на значење предлога *од*, које је више пока-
зано (види IV. 1.)

5. Предлог с управља другим падежом,
кад се показује *пристајање* на што: Ја није-
сам с *раскиде*: и *свјетовање*: Неће бити с
горег.

У.

VII. У управља другим падежом, кад по-
казује да неко нешто има, или нема, — на
питање у *кога*? У *Бога* је свашта доста.
Има у *њега*. Крила у *тице*. У *кога* је чаша,
у *тога* је и молитва. У *млађега* поговора
нема.

Упосребљавање другог падежа са нарјечицама.

Са другим падежом управљају и ове на-
рјечице;

1. Које показују мјесто: Близу цркве. Више куће. Врх себе. Сврх човјека. Уврх ливаде. Поврх воде. Изван села. Изнад ограда. Између дасака. Испод орања. Испред себе. Код пања. Крај пута. Преко воде. Накрај горе. Покрај обале. Украј њиве. Мјесто мене. Дуж мора. Поред ријеке. Насред собе. Посред чела. Усред села. Ниже куће. Око грма. Чело главе. Спроћу сунца. Спрема мјесечине. Према шанца.

2. Које показују вријеме: Послије смрти. Прије зоре и бијела дана. Наком себе. Уочи васкрса.

3. Нарјечице осим и разма, које показују изузетак: Немој ништа чинити осим свијета. Осим Бога и себе једнога. Осим једног црна Бугарина. Разма једног Бога истинога. Разма змаја планинскога.

Примједба Ове двије нарјечице понегда не управљају другим падежом: Сви осим ја. Разма један стари калуђере.

4. Нарјечице: због, ради, зарад (заради), порад (поради) и чрез, које показују узрок, корист и уважење: Због зиме. Ради себе. Зарад среће и напретка. Заради њега. Поради тебе. Чрез њега.

Примједба. У показатим примјерима само су права значења предложних нарјечица показана. Но неке од њих имају и пренесена значења, као и предлози. Тако, на прилику, нарјечица око пока-

зује мјесто: око *куће*; и вријеме: око *божића*. А има и друга пренесена значења: крве се око *баштине*. Око *тога* се завађају.

*Употребљавање трећег падежа са предлогом
к (или ка).*

§. 30. Са трећим падежом управља само предлог *к* или *ка*, који показује предмет ка коме се долази: Деђе *к мени*. Ка *шатору* нејака Уроша. Те је шаље *ка Крушевцу граду*. Ходе право *ка Прилипу граду*. Свака тица *к своме јату* лети.

У пренесеном значењу каже се: Љубав *к народу*. Повика *к њему* говорити. Показао је већу вољу *к војничкој служби*, него *и к чему другоме*.

Употребљавање четвртог падежа са предлозима.

§. 31. Са четвртим падежом управљају ови предлози:

До.

I. *До*, кад показује количину, којом хоће да се каже, да је отприлике онолико, колико бројеви значе: Ја бих дао *до сто* гроша. Чачтио их *до петнајест* дана. Служио га *до двије* године. Да ти кажем *до двје до три* ријечи.

За.

II. *За*, кад показује:

1. На питање *куд?* — радњу, која за неки предмет залази: Отиде *за кућу*. Сунце зађе *за облак*. Заклони се *за ме*. Утече *за грм*. Паде му *за врат*. Језик за *зубе*.

2. На питање *куд?* — идење ради набављања *кога* или *чега*: Послао сам *за лекара*.

Отишао је за *воду*, за *ватру*, за *дрва*, за *сигено*. Купи свате хајде за *ђевојку*.

3. На питање за *кога* или *зашта* — кад показује:

а.) Предмет, који се узима: Уватио се за *ме*. Узео га за *руку*. Закучио за *грану*. Држи се за *плот*. Ласно се хватати туђим рукама за *вредло гвожђе*.

У пренесеном значењу говори се: Удала се за *старца*. Ће ја наћем за *себе ђевојку*, нема, *мати*, за *нас пријатеља*. Удала се за *удовца*.

б.) Назначење или намјењивање неке ствари: Сијече грађу за *кућу*. Купио платно за *кошуљу*. Набавио посленика за *рад*. Купио свијећу за *цркву*. Није тијело за *опјело*. Вратићу ти жао за *срамоту*.

в.) Узрок или намјеру: Није за *то*. То је за *то*. Ништа за *то*. Несмије то учинити за *живот главе*. Били су га за *крађу*. За *крст часни* крвцу прољевати.

г.) Са глаголима, који показују старање или бригу, предлог за управљајући четвртим падежом, показује за *кога* или за *што* се што чини: Ја се бринем за *се*. Он се стара за *те*. Молим се Богу за *његову душу*. Ко ће бити јемац за *те*. Он стои добар за *своје дијете*. Брига баби за *удова старца*.

4. Кад се говори о количини, предлог за показује:

а.) Количину, која се добија или даје: Дао сам му *сто оваца* за *сто талира*. Ку-

пио сам вина за *триста* гроша. За *три* товара жита узео сам пет дуката. Грош за *оку*. Једе за *двоицу*.

б.) На питање *колико* или *за колико*? — трајање или продужавање времена: Још ће бити за *два* за *три* дана. Све је било *задан* готово. За *петнајест* дана. Тако било за *девет* година. За *тренуће* ока.

Примједба. Предлог за још показује количину, кад стои мјесто предлога *до* и нарјечице *око*: Изиђе једна чета мала, за *тридесет* и *четири* друга. На мах паде за *тридесет* Турака. Узми, сине, за *триста* катана.

в.) Вријеме, које одјељава један догађај од другог: Платио сам му *напријед* за *годину* дана. Он је за *мјесец* прије погодио, да ће то тако бити. За *дан* пред смрт изгубио је ријеч.

На.

III. *На* управљајући четвртим падежом, показује:

1. На питање *куд*? — површину мјеста до ког нека радња допире: Отишао на *брдо*. Изишао на *поље*. Пао на *дно*.

Примједба. У пренесеном значењу говори се: Отишао на *рад*, на *мобу*, на *славу*, на *војску* и т. д.; и у том случају име радње употребљава се мјесто имена мјеста, гдје радња бива.

2. На питање *на кога* или *на што*? — на показује предмет, кога је површина крај неке радње: Метнуо на *главу*. Гледа на *небо*. Узјаши на *коња*. Остави на *полицу*. Стао му на *ногу*. Натоварио му на *леђа*. Он се пење на *зелену јелу*.

При свршеним глаголима: *лећи*, *сјести*, *стати*, *пасти*, говори се о дијеловима тијела, који држе тијело при тој радњи: *Лећи на трбух*, на *леђа*. *Стати на прсте*. *Паст* на *руке*.

А тако исто и при глаголима: *љутити се*, *викати*, *мрзити*, *тужити се*, *наличити* на кога или на што: *Љутим се на Петра*. *Виче на људе*. *Мрзи на кривду*. *Тужи се на те*. *Наличи на стрица*, на *мајку*, на *сестру* и т. д.

У пренесеном значењу говори се: *Узео на душу*. *Купио на вересију*. *Промијенио на боље*. *Ослони се на ме*. *На моју срећу*. *На своју штету*. *На свој врат*. *На живот* и на *здравље*.

3. На питање *када?* — на употребљава се са ријечима, које показују будуће вријеме: *На други дан*. *На идућу јесен*. *На другу годину*; и прошло: *Прије Божића* на *недјељу дана*. *На годину пред смрт*. *На сахат пред зору*.

4. На питање *заколико?* — на показује количину времена, *заколико* нека радња траје: *Одпуштен је на три мјесеца*. *Узео је пасош на годину дана*.

Са глаголима, који показују количину, — на показује дијелове, који се могу бројати: *Подијелио на седам дијелова*. *Пресјекао на троје*. *Исјекао на комате*. *Продаје на товар*, на *оку* и т. д.

Примједба. Неке именице у четвртом падежу са предлогом *на* употребљавају се при различним глаголима на слику нарјечица: Отишао *на пакост*. Ја пођох *на срећу*. *На силу* отех. Обукао се *на брзу руку*. Свршио *на двоје на троје*.

Над (или нада).

IV. *Над* или *нада*, кад управља четвртим падежом, показује предмет, кога надвишава други предмет: Наднио се *над воду*, *над лонац*, *над ватру*. Брат брата *над јаму* води, али га у њу не тиска.

У пренесеном значењу говори се: Не дам ти *нада се*. Куд ћеш *нада ме*. *Нада те* се не нашло јунака. Нема крвника *над потурчењака*.

О.

V. *О*, управљајући четвртим падежом, показује крај неке тврде и заустављајуће површине: Ударио *о камен*. Отрѣо се *о плот*. Лупи *о ледину*. Објесио пушку *о клин*. Поче ногом *о земљицу* тући. Док би *длан о длан* ударио.

Примједба. Предлог *о* управља четвртим падежом, кад стои мјесто предлога *за*: Већ се *о туђе* отимате *царство*. Цареви се отимљу *о царство*. Завади се мајка и дјевојка, не *о граде* ни *о винограде*, већ *о једну танану кошуљу*.

По.

VI. *По* управља четвртим падежом, кад показује количину: Иду *по један по два*. Дао свакоме *по товар жита*. Ударио свакоме *по*

двадесет и пет батина. По што је жито?
Вино по грош, а пшеница по марјаш.

Примједба. Предлог *по* управља четвртим падежом, кад стoji мјесто предлога *за*: Отишао *по* дјевојку. Послао сам га *по* воду. У заo час *по* се и *по* своју главу. Не каже бака како је сан снила, већ како је *по* њу боље. Брате Мићо, није *по* те криво.

Под (или пода).

VII. *Под* или *пода* управља четвртим падежом, кад показује:

1. На питање *куда?* — радњу, која се под неким предметом завршава: Мртав паде под коња дората. Дође право под цареве дворе. Сакрио се под пласт. Замаче под кућу. Метнуо под капу. Утекао под грм. Обали га пода се.

У пренесеном значењу говори се: Метнуо образ под ноге. Узео кућу под кирију. Узео дијете под своје. Већ он узе под силу дјевојку.

2 На питање *када?* — показује вријеме у које се што догађа: Полудно под старост. Окиша се под јесен. Љепо ти је под ноћ погледати. Под ноћ тикве цвјетају.

Пред (или преда).

VIII. *Пред* или *преда*, кад управља четвртим падежом, показује:

1. Крај, докле долази нека радња: Дођо-
смо пред кућу. Крст на се, а прасе преда

се. Стани преда ме. Гледај преда се. Не смијеш му изићи пред очи. Пак пред цара клече на кољена.

2. На питање *кад?* — показује вријеме, до наступљења кога нешто се догађа. Пред зору пјевају пјетлови. Пред ноћ стигосмо у село. Почео се спремати пред божик на недјељу дана. Казао сам му пред васкрс на три дана. Пред зору се мрзне.

У.

IX. У, кад управља четвртим падежом, показује:

1. На питање *куда?* — унутрашњост или средину предмета, у коју нека радња улази: Ушао у цркву Отпутовао у Пожегу. Отишао у свијет. Стани у ред. Загазио у воду. Гледа у небо. Симеуна баци у тавницу. Ћога пусти у гору зелену.

2. На питање *када?* — предлог у употребава се са ријечима, које означавају вријеме неког догађаја: Умрљо у недјељу, у четвртак и т. д. То је било синоћ у мрак. Дођосмо кући у вече. Ко у љето не ради, у зиму гладује. У јесен опада лишће. У велики пост. Дођи у два сахата. Све ти, синко, у час добар било.

Исто тако управља четвртим падежом, кад покузује количину времена, за које се нека радња свршава на питање *за колико?* и тада он стои мјесто предлога за (§. 31. I.

4) б) : Све је то свршено у три дана, у пет, дана, у недјељу дана. У једну зиму све се то учини. То се у мало дана свуда разгласило.

3 Предлог у управља четвртим падежом, кад се употребљава са ријечима, које показују надање, и супрот, — на питање у кога? или у што? Надам се у Бога. Поуздај се у се и у своје кљусе. Не уздај се у своје руке. У себе се поуздати немој, ни у руку, ни у бритку сабљу, ни у твоје копље отровано.

Примједба. Словенски предлог *вз* или *во* свагда се у садашњем српском језику замјењава са *у*. Но народ га и данас понегда употребљава, и он такође, као и у словенском језику управља четвртим падежом: Ва *иле* оца и сина. Оста ва *вјек* какви је. Ва *славу* и *част*.

Употребљавање четвртог падежа са нарјечицама.

Са четвртим падежом управљају и ове нарјечице:

1. *Кроз*, (*кроза*), која показује средину мјеста, кроз коју што пролази: Бјежи Новак кроз *гору зелену*. Сјају му се токе кроз *бркове*. Често Милош кроз *прозор* погледа. Прошао и кроз *сито* и кроз *решето*. Кроз *рукаве* пропали лактови.

Кроз управљајући четвртим падежом показује и узрок: Да *кроза* што, не бих ни жалила *Ил* кроз *моју остарилу мајку*.

2. *Међу*, која показује да нешто бива између двије стране некога предмета: Међу *токе* у прси јуначке. Међу *Турке* ватру обо-

рише. Цар Милоша међу *очи* љуби. Пристао као деда међу *говеда*.

3. *Мимо*, која показује да се поред нечега пролази: Сјутра ћу ти мамо *дворе* проћи. Мимо *град* је чета пролазила. Но мимо *њих* коња прогоњаше.

У пренесеном значењу говори се: Ни уби, Боже, мимо *свијет*; ни помози, Боже, мимо *свијет*. Постао неваљао мимо *све* остале људе.

4. *Низ* (*низа*), која показује мјесто, по коме се што миче са горњег краја на доњи: Па он сиђе низ *бијелу кулу*. Ходје право низ *Косово равно*. Рони сузе низ *бијело лице*. Што пође низ *вобу*, не врну се уз воду. Погледај *низа* се.

5. *Уз* (*уза*), која показује мјесто, по коме се што миче с доњег краја на горњи: Па он ходје уз *бијелу кулу*. Шетајући уз *росне ливаде*. А одатле уз воду *Мораву*. Неки, друже, уз *долину* струже.

Уз, управљајући четвртим падежом, показује и бављење поред нечега: Невјера ти сједи уз *кољено*. Ждријебе трчи уз *кобилу*. Уз *крива човјека*, пропадне кашто и прав.

На посљетку *уз*, управљајући четвртим падежом, показује још и вријеме: Уз *бијелу недјељу* једе се масло. Уз *велики пост* пече се ракија. Поблиједио као сљепачка тиква уз *бербу*. Марко пије уз *рамазан* вино.

Употребљавање шестог падежа са предлозима.

§. 32. Са шестим падежом управљају ови предлози :

За.

I. *За*, кад показује:

1. Да се нешто за неким предметом налази или ради, на питање *гдје*? Сједи за *кућом*. Јасно пјева за *гором* дјевојка. За *горицом* село помалено. За *собом* затвори врата. За *калпаком* од сребра челенка.

2. Са глаголима, који мицање показују, предлог *за* управља шестим падежом, показујући ред идења за ким или за чим: Хајде за *мном*. За *хајдуком* у гору не иди. Отиште се за *њим* преко поља. За *Милошем* Чупићу Стојане, а за *њима* сва остала војска.

3. Са глаголима, који жаљење означавају, предлог *за* такође управља шестим падежом: Тешко оном, ко за *ким* уздише. Он жали за *братом*. Носи рушне хаљине за *мајком*. Ко за *свијетом* плаче, без очију остаје. За *јевером* лице изгрдила.

У пренесеном значењу говори се: Дошао хљеб за *руком*. Не иде му посао за *руком*. Говоре за *њим* зло. Тешко вуку за *ким* не лају, и јунаку за *ким* не говоре. За *злом* девојком реци добро, а за *добром* како ти драго.

Исто тако у пренесеном значењу предлог *за* управља шестим падежом, кад пока-

зује радњу мјесто времена, у које се радња чини. Затекосмо га за ручком. За вечером рече му старац. Он сјеђаше за ужином.

Над (или нада).

II. *Над* или *нада*, кад показује предмет, над којим нешто стои, а не додиркује до његове површине: Држи над главом штит. Стои над водом. Орлови се вију над лешином. Над њима се три облака вију. Над водом је лице огледао.

У пренесеном значењу каже се: Свака тика има над собом копца. Нико досад није био нада мном господар. Поглавари над четама.

Под (или пода).

III. *Под* или *пода*, кад показује:

1. Предмет, који покрива или надвишава кога или што: Стои под стрехом. Лежи под покривачем. Спава под липом. Кућа му је под брдом. И под јелом студена водица. Под Богданом ноге обумрјеше. Тешко ногама под лудом главом.

У пренесеном значењу говори се: Он је пода мном. Ти си под кривицом. Свагда ми је под руком. Он је под судом. Ништа под јаким Богом не зна.

2. Вријеме: Под кнезом Лазаром. Под Неманићима. Под Душаном Срби су много војевали.

Пред (или преда).

IV. Пред или преда, кад показује:

1. Да се ствар нека налази пред предњом страном (пред лицем) нечега, на питање: *гдје? пред ким? пред чим?* Пред кућом је извор. Пред вратима копље ударено. Ко иде преда мношвом. Пред војском је Комнен барјактаре.

2. Вријеме пред неким догађајем: Недеља пред материцама. Пред свршетком своје владе.

У пренесеном значењу каже се: Ја пред собом имам старијега. Пред његовим је очима све то ништа.

С (или са).

V. С или са меће ријечи у шести падеж, кад ријеч показује, да оно, што она ради, још неко ради. Отишао са сватовима. Ал не носи са собом сокола. Боље је с мудрим плакати, него с лудим пјевати. Те се јунак вјенча са дјевојком.

У пренесеном значењу говори се: Није с вољом, него за невољу. Сједи с миром. С Богом остај. Једва крај с крајем саставља. Једва се растави с душом.

Употребљавање седмога падежа са предлозима.

§. 33. Са седмим падежом управљају ови предлози:

На.

І. а.) *На*, кад показује површину мјеста, на коме се нека радња свршава, на питање *гдје?* или *на коме?* или *на чему?* Погинуо на *Косову*. Носи на *глави*. Јаше на *коњу*. Сједи на *прагу*. На *граду* се отворише врата.

При несвршеним глаголима: *лежати*, *сједјети*, *стојати*, *ићи* и т. д. говори се о дијеловима тијела, који се у радњи употребљавају: Лежи на *леђима*. Стои на *ногама*. Иде на *прстима*.

У пренесеном значењу, на питање *гдје?* говори се о некој радњи, разумјевајући мјесто гдје се радња свршава: Био је на *раду*. Погинуо је на *војсци*. Стои на *стражи*. Стои на *вјетру*, на *киши*. Лежи на *сунцу*.

А на питање *на коме?* или *на чему?* у пренесеном значењу говори се још: Однесе на *души*. На *правди* страда. На *њему* ће остати царство. Мили Боже, на *свему* ти хвала.

б.) Често се значење ријечи у седмом падежу, са којима предлог *на* управља, преноси и на вријеме: На *јутру* му назва добро јутро. На *умрлом* часу. Има једна тица, која на *ружну* времену пјева. Радиле су на *највећој* врућини. На *суши* престаје тећи вода. Највећа је част на *мрску*.

О.

II. О, кад показује :

1. Да ријеч, која показује мјесто на коме се што бави, држи оно, што на њој стоји, да не падне: Ново сито о *клину* виси. Виси, као капља о *листу*. О *бедри* му сабља *окована*. О *врату* му бисер *објесила*.

У пренесеном значењу каже се: Ради о *својој глави*. Саградио себи задужбину о *свом труду* и о *своме благу*. О *своме комату* туђа говеда чува. Не зна ништа о *томе*. Ко о *чему* мисли, о *оному* и сања. Добри људи о *злу* гооврише.

2. Предлог о, управљајући седмим падежом, показује вријеме: Снијег пада о *ђурђеву дану*. Кад је било о *вечери*. Дође о *великој госпођи* у манастир. Свагда је о *великим празницима* народ поучавао у цркви. Учинићеш крвцу о *празнику*.

По.

III. По, кад показује :

1. Да ријеч означава неки простор мјеста, по коме се нешто миче: Иде по *соби*. Трчи по *пољу*. Плива по *води*. Ви чувајте по *планини* овце. По *језеру* вранац коњиц плива. Разапеше по *пољу* чадоре. Јован деспот ходи по *Сријему*.

У пренесеном значењу говори се: По-знајем га по *гласу*. Кажи по *души*. Није ми по *вољи*. Влада се по *закону*. Суди по *миту*.

По мени можеш чинити шта хоћеш. Немој, сине, говорити криво; ни по бабу, ни по стричевима; већ по правди Бога истинога. Сви сједоше један до другогa по господству и по старјешинству.

2. Кад се говори о времену, предлог по показује, кад нека радња бива: По дану смо путовали. Ићи по зими, по врућини. Умрѣо је одмах по божићу. А када је по вечери било. По смрти нема кајања.

При.

IV. При, који показује на питање *при коме?* или *при чему?* — предмет, код кога се што наводи: При појасу сабља ожедњела. При њему су моји новци. При крају обале. При кудељи од злата вретено. Соба при земљи.

У пренесеном значењу говори се: Није при себи. То је било при мени. Ради при свијећи. При њима се види путовати. Кад су били при вечери.

Примједба. У том значењу предлог *при* има супротно значење предлогу *без*: без мене, без свијеће, без њих.

У

V. У, кад показује:

1. Унутрашњост или средину мјеста, гдје се што наводи, — на питање *где?* у коме или у чему? Ми живимо у Европи. Он сједи

у соби. Лежи у постељи. Био је у кошуљи,
у опанцима. Болест у очима.

У пренесеном значењу говори се :
Нема у њему повјерења. Задржи у памети.
Мислим у себи. Затекоше цара у жи-
воту. Нека ти се у невољи нађу. У сну се
не снило.

2. Вријеме, на питање *када*? У Марту
мјесецу био је снјег. У деветом вијеку.
Нек вам буде у помоћи и у дану и у ноћи.
Кад у јутру дан осване.

Примједба. Ово значење предлога у наличи
на оно у §. 31. VIII. 2).

Употребљавање седмог падежа са нарјечицом према.

Са седмим падежом управља и нарјечица
према : Тражи дјевојку према себи. Према
глави и оца по глави. Он је према мени ни-
шта. Пирлитуру према Дурмитору. Према гу-
беру ваља се пружати Кад је царе био према
цркви.

ТРЕЋИ РАЗДИО.

О СASTAVЉАЊУ ПЕРИОДА И ЗНАЦИМА ПРЕПИЊАЊА.

Шта се зове период?

§. 34. Период се зове предложење, које
је, као што треба, потпуњено и распростра-

њено са приличећим му ријечима и изражењима.

Састав периода.

§. 35. Период може бити или само једно главно предложење, несложено или сложено, распрострањено са изјасњавајућим допуњавајућим ријечима: или може имати неколико таквих са свезама сједињених предложења.

Несложени и сложени период.

§. 36. Првог се реда зове несложени период; а другог сложени или двочлани, тричлани и четворочлани, по броју находених се у њему предложења, која се зову чланови периода.

Раздјељење сложеног периода на двије половине.

§. 37. Сложени период, па ма колико му драго у њему находило се чланова, дијели се на двије половине, и у другој се половини налази доказ, изјасњење или посљедица онога, што је казано у првој половини.

Примјери сложених периода.

Да покажемо примјере сложених периода.

а.) Двочлани:

Ако хоћеш да се с пријатељем завадиш (1-ви члан), а ти му само кажи истину у очи (2-ги члан).

б.) Тричлани:

Лењив ученик не може да напредује у науци (1-ви члан), зато јер га мрзи да се труди и мучи (2-ги члан и половина периода); а док се човјек не намучи, вели пословица, не може да се научи (3-ћи члан).

в.) Четворочлани:

Кад ученик не слуша свјетовања својих учитеља (1-ви члан), и кад се не управља и влада по њима (2-ги члан и половина периода): он несамо што се неће ничему научити (3-ћи члан), но радећи сво по својој вољи, може се искварити и постати непоштен човјек (4-и члан).

Раскидљива бесједа.

§. 38. Кад се у говору или писању употребљавају мала кратка предложења, која по мислима једно од другог зависе, но нису сједињена са свезама, — то се зове раскидљива бесједа; н. п. Вријеме је скупоцјено; ни са чим се не може замијенити; оно брзо пролази; не користити се њиме, рђаво је; употребљавати га на зло још је грђе.

Знаци препињања.

§. 39. Кад говоримо, ми ради разговјетности застајемо више или мање између једног и другог предложења или између једног и другог члана периода, а такође употребљавамо и јачи или слабији глас. Кад пишемо, ми та застајања и промјене гласа означавамо са знацима препињања.

Број знакова препињања.

§. 40. Знаци препињања јесу ови :

1) *Запета* (,), која показује најмање заустављање гласа.

2) *Точка и запета* (;), које показује заустављање гласа двоинном веће од запете.

3) *Двије точке* (:), које показују заустављање гласа троинном веће од запете.

4) *Точка* (.), која показује највеће заустављање гласа, четворинном веће од запете.

5) *Знак питања* (?),

6) *Знак удивљавања* (!).

} равни су
} точки.

7) *Знак мислодијелења* (—).

8) *Знак претрзања* (...).

9) *Знак затварања* (()).

10) *Знак навођења* („“).

Употребљавање запете.

§. 41. Запета се пише:

1. Између два подлога или између два прилога, а такође и међу допуњавајућим ријечима, кад оне једна до друге стоје без сједињавајуће или раздјељавајуће свезе; н. п. *Његова браћа, стричеви, кућани и сељаци уважавају га, слушају, воле и питају за свашта. Он је имао црне очи, велике веће, пљоснат нос и дуге образе.*

2. Кад се једна ријеч ради већег значења двапут једно за другим каже, онда се запетом једна од друге одјељују: *Боже,*

Боже шта се то ради. Дјецо, дјецо ви ћете зло проћи.

3. Пети падеж кад стои у средини предложења, а нема пред собом подвика, меће се међу двјема запетама; н. п. *Пјевај, брате, те ме разговарај. Ти хоћеш, човјече, да упропастиш сам себе.* — Подвици кад стоје пред петим падежом или другим неким подвиком! одјељују се од њега запетом: *О, мој брате, О, да грдне штете!* Но подвици, који се употребљавају ради усиљавања подвизивања, не одјељују се ни са каквим знаком од оне ријечи, пред којом стоје; н. п. *Еј брате!*

4. Придодана предложења одјељују се од главног подлога и прилога запетом; па зато и све оне ријечи, са којима се почиње придодано предложење, које се меће у средини говора, имају пред собом запету. Таке ријечи јесу односне замјенице, свезе изјасњавајуће, сличавајуће и т. д.; н. п. *Човјек, који није лењ, свагда ће наћи, шта ће радити. Боље је што-год радити, него сједјети беспослен. Гдје сви раде, тамо нема ни једног сиромаша. Говори онда, кад те што питају. Он је урадио онако, као што-треба. Ради онолико, колико може. Није дошао зато, што није могао.*

5. Главна предложења, која су сједињена са свезама: *и, а, ко*, или кад су сједињена само по мислима без свеза, па кад су мала, и кад при њима нема придоданих пред-

ложења, одјељују се једно од другог са запетама; н. п. Он би код мене, и ја га не запитах. Ја ћу говорити, а ти слушај. Ми га звасмо, но он не дође. Наједанпут се изненада наоблачи, поче грмити, падати киша, и ми моралисмо се разићи.

Употребљавање тачке и запете.

§. 42. Тачка и запета пише се:

1. Између неколико предложења, или међу члановима сложеног периода, кад се у тима члановима много ријечи налази, или кад имају при себи придодана и уметнута предложења, која су са запетама једно од другог одијељена; н. п. Није онај сиромах, ко има мало; но онај, ко жели много. Није благо ни сребро ни злато; већ је благо, што је коме драго.

2. У раскидљивој бесједи међу предложењима, која су по мислима сједињена, а особито кад се у њима не налази причање, него размишљавање или описивање. Види прим. у §. 38.

Примједба. А кад се у раскидљивој бесједи употребљава причање, онда се једно преложјење од другог одјељује запетом. (Види примједбу у §. 41. 4).

Употребљавање двије тачке.

§. 43. Двије тачке пишу се:

1. Међу половинама сложеног периода, кад се у тима половинама наводи неколико

чланова, који су одијељени са точком и запетом (види прим. у §. 37. четворочлани период, и у §. 41. 5). посљедњи примјер).

2. У средини предложења пред набрајањем нечега и пред навођењем неких ријечи; н. п. *Годишња времена јесу: прољеће, лето, јесен, зима. Давно је казато: са својим једи и пи, а немај никаква рачуна.*

Употребљавање тачке.

§. 44. Точка показује да се је мисао говора свршила, и пише на крају периода.

Примједба. Та се точка разликује од оне, која се пише ради скраћивања ријечи; н. п. и т. д. (мјесто *тако даље*).

Употребљавање знака питања и удивљавања.

§. 45. Знак питања и удивљавања меће се мјесто тачке, — први на свршетку предложења с којим се што пита; н. п. *Шта радиш? Хоћеш ли доћи?* а такође и послије питајућих ријечи; н. п. *а? шта? како? зашто?* и т. д. — а други послије онакових предложења, са којима се казује заповиједање, звање, чуђење или удивљавање, и послије свију подвика, осим оних, који се пред петим падежом или другим неким подкивањем мећу (види §. 41. 3); н. п. *Точи вино, Богосаве слуго! О мој сине чобанче Иване! Боже мили! чуда големога!*

Пети падеж, кад у почетку или на крају предложења стои, меће се до њега знак удив.

љавања: *О мој сужњу! Мићо Анђелићу! Стани мало, сужањ-невољниче!* С тога се у писмима, која се обично почињу петим падежом, пише знак удивљавања: *Мили брате! Милостиви господине!*

Употребљавање мислодијелења.

§. 46. Знак мислодијелења пише се:

1. Кад се нека ријеч изостави; н. п. *Један корак — и ти си пропао!* (т. је. један корак крочи и ти си пропао!) *Шта си ти према мени? — Ништа* (т. је. ти према мени ниси ништа). Пише се и у разговорима међу питањем и одговором, кад се имена разговарајућих се лица изостављају; н. п. *Јеси ли здрав? — Јесам. Куд идеш? — Идем кући.*

2. При изненадном прелазу у говору; н. п. *Он гледа, гледа, — и наједанпут одскочи.*

3. Мислодијелећи знак пише се послјетачке, да би се показало, да идући период нема свезе са предњим.

Употребљавање знака претрзања.

§. 47. Знак претрзања пише се онда, кад се разговор претрже; н. п. *Ја сам хтио да идем, но морао сам остати.*

Употребљавање знака затварања.

§. 48. Знак затварања одјељава уметнуто предложење, или једну ријеч, која се меће до друге ријечи у предложењу да је изјасни; н. п. *У школи су дјеца морала сје-*

дјети и учити од јутра до мрака (само што отиду те ручају), а кад уче и чате, морала су (сва у глас) викати. Цар је послао молере (сликаре).

Употребљавање знака навођења.

§. 49. Знак навођења употребљава се онда, кад се у писању узимљу туђе ријечи. Тај се знак у почетку таквих ријечи меће оздо, а на свршетку озго реда; н. п.

Рече Марко Љутици Богдану:

„С Богом остај Љутица Богдане!

Да с у здрављу опет састанемо

И првена вина напијемо.“

Вели њему Љутица Богдане:

„С Богом пошао Краљевићу Марко!

Већ те моје очи не виђеле,

Како си ме данас препануо,

Никада те пожељети нећу.“

Ходе Марко уз кршно приморје.

Оста Богдан украј винограда.

ГДЈЕ СЕ ШТО ПОЧИЊЕ.

	Страна
ПРИСТУП	3.
ИМЕНЈЕЊАЈУЋЕ СЕ РИЈЕЧИ	5.
НАРЈЕЧИЦЕ	5.
Какве су ријечи нарјечице?	—
Раздјељење	—
Постајање нарјечица	—
Значење нарјечица	6.
ПРЕДЛОЗИ.	
Шта су предлози и како се дијеле	10.
a) Спојени предлози	—
б) Одјелити предлози	—
СВЕЗЕ.	
Шта су свезе?	11.
Састав свеза	—
Разлика свеза	—
a) По употребљавању	—
б) По значењу	12.
ПОДВИЦИ.	
Шта су подвици?	14.
Раздјељење подвика	—
a) Прави подвици	15.
б) Сличнозвучни подвици	16.
СИНТАКСА.	
Шта је синтакса?	17.
Предложење	—
Дијелови предложења	—
Подлог и прилог	—
Прилог без подлога	18.
Помоћни глагол	—
Изостављање тог глагола	—
Несложено и сложено предложење	19.

Изјасњавајуће и допуњавајуће ријечи у пред- ложењу	19.
Придодано предложење	22.
Пуно придодано предложење	—
Скраћено придодано предложење	—
Уметнуто предложење	23.
Раздјељење правила синтаксе	—

ПРВИ РАЗДИО.

О СЛАГАЊУ РИЈЕЧИ.

Шта је слагање ријечи?	24.
Раздјељење правила слагања ријечи	—
а) Слагање ријечи у несложеном пред- ложењу	—
Слагање изјасњавајућих ријечи са онима, које оне изјасњавају	25.
Слагање количних ријечи са именицама	—
Неодређени начин глагола, као допуњавајућа ријеч	27.
б) Слагање ријечи у сложеном предло- жењу	—
При свезама, које показују неку заједничку радњу	—
При различним родовима	28.
При различним лицима	—
При свезама које показују изузетак неке радње	29.
Слагање сложених количних ријечи са име- ницама	—
в) Слагање ријечи у придоданом пред- ложењу	—

ДРУГИ РАЗДИО.

О УПОТРЕБЉАВАЊУ РИЈЕЧИ.

Шта је то употребљавање ријечи?	31.
Независни и зависни падежи	—
Слагање независних падежа	32.
Ријечи од којих зависни падежи зависе	—
Двојако управљање са падежима	—

Употребљавање ријечи без предлога	33.
Употребљавање другог падежа без предл.	—
Други падеж присвајања	—
Други падеж показивања својства	34.
Други падеж показивања количине	35.
Други падеж мисленог приближавања к пред- мету и удаљавања од њега	37.
Употребљавање трећег падежа без предл.	38.
Употребљавање четвртог падежа без предл.	41.
Употребљавање шестог падежа без предл.	—
Употребљавање ријечи са предлозима	42.
Употребљавање другог падежа са предлозима	43.
Без	—
До	—
Из или иза	44.
Од или ода	—
За	46.
С или са	—
У	47.
Употребљавање другог падежа са нарјечицама	—
Употребљавање трећег падежа са предлогом к или ка	49.
Употребљавање четвр. падежа са предлозима	—
До	—
За	—
На	51.
Над или нада	53.
О	—
По	—
Под или пода	54.
Пред или преда	—
У	55.
Употребљавање четвртог падежа са нарјечиц.	56.
Употребљавање шестог падежа са предлоз.	58.
За	—
Над или нада	59.
Под или пода	—
Пред или преда	60.
С или са	—
Употребљавање седмог падежа са предлозима	—
На	61.
О	62.

	Страна.
По	62.
При	63.
У	—
Употребљавање седмог падежа са нарјечицом према	64.

ТРЕЋИ РАЗДИО.

О САСТАВЉАЊУ ПЕРИОДА И ЗНАЦИМА ПРЕПИЊАЊА.

Шта се зове период ?	64.
Састав периода	65.
Несложени и сложени период	—
Раздјељење сложеног периода на двије по- ловине	—
Примјери сложених периода	—
Раскидљива бесједа	66.
Знаци препињања	—
Број знакова препињања	67.
Употребљавање запете	—
Употребљавање тачке и запете	69.
Употребљавање двије тачке	—
Употребљавање тачке	70.
Употребљавање знака питања и удивљавања	—
Употребљавање мислодијељења	71.
Употребљавање знака претрзања	—
Употребљавање знака затварања	—
Употребљавање знака навођења	72.

2

—

5

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

СКЕ

Р19Ср II 113X.1

